

Den tysta revolutionen

En filmhandledning från Svenska Filminstitutet

Bild: Folkets Bio

Rek för åk 8 - gymnasiet

Östberlin 1956. Tyskland är uppdelat, kriget har satt sina spår och kommunismen har ett järngrepp om Europa. Berlinmuren, symbolen för Europas delning under kalla kriget, är ännu inte byggd. Här, på en plats präglad av strikt auktoritär social kontroll, gjorde två ungdomar slag i sak genom att förverkliga en politisk och spontan revolt. Vi lär känna Theo och Kurt. Två fritänkare med starka ideal. Deras ideologiska övertygelser sätts på prov när de utsätts för en grym påtryckning av en korrumpierad makt. Ska de följa strömmen, rätta in sig i ledet eller stå upp för sina ideal?

Den tysta revolutionen bidrar till förståelsen av tysk historia som fortfarande, nästan 30 år efter murens fall, kännetecknas av såväl missförstånd som okunskap. Filmen berör fascismens arv, hur offer förvandlas till förtryckare, samt de viktiga begreppen lojalitet och solidaritet.

Före filmen

Det kan vara bra att förbereda eleverna före själva filmvisningen. Det arbetet är särskilt viktigt när filmen, som i detta fall, handlar om historiska händelser i en annan kontext än den som den tänkta målgruppen befinner sig i. Den tysta revolutionen tar sin början på 1950-talet i DDR, det forna Östtyskland. En tid och plats som ibland tenderar att inte få så mycket utrymme i vare sig dagens medier eller i undervisningen i skolan.

För att eleverna kunna diskutera de viktiga samhällsfrågor som filmen berör kan det alltså vara bra att ge en kort introduktion till den tid och plats som tittarna kastas tillbaka till. Det är en poäng att få eleverna att förstå hur det såg ut i Europa efter andra världskrigets slut samt hur människor levde sina liv. Be dem reflektera kring vad som hände i Tyskland i samband med krigsslutet.

- Hur levde människorna i Öst- respektive Västtyskland? Hur straffades landet efter andra världskriget? Vilken roll spelade Sovjetunionen? Gå igenom begrepp som Marshallhjälpen, krigsskadestånd, kommunism vs fascism, social kontroll, samarbete, angiveri, fritänkare, frihetslängtan och samhällsförtryck.
- Fundera över filmens titel. Vad tror ni att den vill säga oss? Vad är egentligen en revolution? Brukar en revolution vara "tyst"?

Efter filmen

När vi sätter oss ned för att titta på en film har vi alla förväntningar på filmen. Vi vill att den ska underhålla oss, lära oss något eller bara få oss att koppla av. Det gäller oavsett om vi ser filmen på bio, hemma i vardagsrummet eller i skolan. För att få oss mottagare intresserade finns det många viktiga ingredienser. Det kan handla om välskrivna manus, visuell precision eller bra skådespelarinsatser. En annan viktig sak är filmens inledningsscen och hur den gestaltas. Den ska dels få oss att stanna kvar, vilja veta mer, men även sammanfatta själva essensen av filmen.

- Tänk tillbaka på filmens inledningsscen. Vad händer? Hur gestaltas miljön? Hur framställs huvudpersonerna?

Alla har vi sett samma film, men var och en av oss har gjort vår egen tolkning. Det beror till stor del på att vi alla har personliga erfarenheter och kunskaper och att vi relaterar konflikter och karaktärer till våra egna livsfrågor. Här kan du som lärare skriva ut stillbilder från filmen och filmaffischen i syfte att ha dem som diskussionsunderlag. Diskutera till exempel varför ett rött streck täcker allas ögon på filmaffischen. Finns det någon symbolik i det?

Be eleverna att diskutera följande:

- Vilka var dina första intryck av filmen? Gå tillbaka till dem och försök motivera vilken effekt filmen fick på dig.
- Jämför dina intryck med en klasskompis. Stämmer de överens? Är skillnaderna markanta?
- En film berättas till stor del med hjälp av bilderna. Vilka scener i filmen gjorde starkast intryck på dig? Varför? Kan ni nämna några filmer som ni har sett där inledningsscenen gjorde stort intryck på dig?

Filmens och läroplanen Tyska

En av läroplanens grundstenar är att varje elev ska ha en grundläggande förståelse för andra människor samt ha en förmåga till inlevelse. Skolan ska alltså förmedla och förankra respekt för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande demokratiska värderingar som vårt samhälle vilar på. *Den tysta revolutionen* berör många av dessa viktiga frågor och kan därmed stimulera varje elev vad gäller att träna på att utveckla sin förmåga till såväl inlevelse som tolkning.

Dessutom ska undervisningen i en rad olika ämnen främja elevernas förmågor till personliga ställningstaganden. Denna förmåga kan du testa genom att be eleverna diskutera begreppet solidaritet i en vidare mening. Vad innebär det att visa solidaritet i allmänhet samt vilka konsekvenser får mitt etiska val om det samtidigt innebär att ett personligt mål, i detta fallet en studentexamen, är i farozonen? Är det då istället dumt och moraliskt förkastligt att vara solidarisk? Diskutera solidaritet i jämförelse med egoism. Behöver de båda begreppen vara motsägelsefulla? När är det okej att agera egoistiskt?

Bild: Folkets Bio

Bild: Folkets Bio

Be eleverna fundera på hur de resonerar när de ställs inför ett svårt val, ett så kallat moraliskt dilemma. Hur fattar de beslut? Hur hade de påverkats om det dessutom var "olagligt" i det landet som de bodde i, alltså ett auktoritärt och socialt kontrollerat land?

Inom ämnet tyska ger filmen eleverna möjligheter att utveckla det som enligt kursplanen är ämnets syfte, det vill säga: "kunskaper om och förståelse för olika livsvillkor samt sociala och kulturella företeelser i områden och i sammanhang där språket används".

Ämnesövergripande arbete

Den tysta revolutionen tar upp en viktig tid i Tysklands historia. Nazismen är utbytt mot kommunism, Sovjet och USA spänner sina muskler samt rustar inför framtiden. Detta samtidigt som den enskilda människan försöker att återhämta sig. Få nya krafter efter en lång period av social och ekonomisk utsatthet. Dessutom tvingas människorna hela tiden fatta nya beslut vid livsavgörande vägskäl. Ett bra sätt att arbeta med ovanstående frågor är att arbeta ämnesövergripande. Bestäm träff med dina kollegor som undervisar i historia, religion, samhällskunskap, tyska och förslagsvis svenska. Eller varför inte även inkludera lärarna i filosofi och psykologi?

Den tysta revolutionen bjuder på möjligheten att diskutera historiska skeenden i modern tid, diktaturer, fria val, folkmord, kalla kriget, kapprustning, internationella konflikter, etiska val, solidaritet, valfrihet, ångest och förräderi.

Filmens handling

I Östberlin bor Theo och Kurt som går sista året på gymnasiet. De befinner sig i filmens början på ett tåg som ska föra dem till Västberlin. Även om Berlinmuren ännu inte är byggd så tvingas de att visa papper och motivera sitt besök för gränsvakterna. Deras motiv, i alla fall utåt sett, är att de ska besöka Kurts morfars grav. Innan de åker hem bestämmer de sig för att gå på bio. Innan filmen tar sin början får de se en västtysk journalfilm som beskriver det ungerska folkets uppror mot det socialistiska styret. Filmen visar hur ryska militärer med våld slår ned människor som söker ett friare samhälle.

Hemma i Östberlin visar nyhetsrapporteringen någonting helt annat. Här beskrivs journalfilmens händelser som en fascistisk kupp ledd av kontrarevolutionärer. En rapportering som Theo och Kurt nu starkt ifrågasätter. Kurt pratar med sina föräldrar om det politiska läget. Hans pappa, som är ordförande i kommunstyrelsen, bedyrar att Kurt utsatts

för västpropaganda och att kuppen är fascistisk. När han får reda på att Kurt besökt sin morfars gravplats blir han arg, då Kurts morfar tjänstgjort som SS-soldat. Theos familj är däremot en arbetarfamilj som arbetat hårt för att tjäna sitt levebröd. Hans pappa arbetar på stålverket och han försöker få Theo att satsa på studierna för att öka chanserna till ett bättre liv.

Tillsammans med sina klasskamrater börjar Theo och Kurt snart även lyssna på förbjudna radiosändningar som rapporterar från revolten i Ungern. En av pojkarna i klassen har en äldre släkting, den homosexuelle Edgar, som bor i ett hus lite utanför staden. Klassen besöker honom för att lyssna på nyheter på hans radio, som även tar in västerländska stationer. Här får de bekräftat att det ungerska folket slås ned av sovjetisk militär. De bestämmer sig för att, som en solidaritetsgärning, hålla två tysta minuter i skolan. En av deras lärare rapporterar dem till skolans rektor och snart har det tagit hus i helvete. Skolan styrs med kommunistisk järnhand och är en plats som inte tolererar avvikande beteende.

Kort efter de tysta minuterna kallas Theo in till skolans rektor. Theo är beredd på en konfrontation, men den kommer aldrig. Detta till trots är han övertygad om att klassens tilltag kommer att utredas vidare. När klassen samlas hos Edgar för att fira att Sovjet har dragit tillbaka sina trupper från Ungern berättar Theo om sina farhågor. Han föreslår att de ska skylla de tysta minuterna på att de hedrade den ungerska fotbollsstjärnan Puskas, som dött i samband med demonstrationerna. Theos flickvän Lena tycker att det är fejt att låtsas vara opolitisk. Edgars ord klagar situationens allvar: "Det viktigaste är att man underordnar sig ett system. Det gjorde inte ni. Ni gjorde något annat när ni solidariserade er med ungrarna. Ni har visat att ni är fritänkare och det gillar inget system. Individerna måste infoga sig, annars blir det anarki. Ni är nu statens fiender. Ni är statens fiender för att ni har tänkt fritt och sedan handlat efter dessa tankar".

Klassen fattar ett majoritetsbeslut om att ljuga kring avsikten med de tysta minuterna. De försöker övertyga Erik, en annan kille i klassen, om det kloka i att ljuga. När de kommer tillbaka till skolan blir var och en utfrågade av skolstyrelsens kamrat Kessler. Kessler spelar ut ungdomarna mot varandra och försöker utpressa dem.

Strax därefter anländer självaste Folkbildningsministern till skolan. "Den som är emot socialism slår jag på käften", säger han och kräver samtidigt att få reda på vem eller vilka som startat den tysta revolten.

Bild: Folkets Bio

Han hotar dem med att frånta hela klassen möjligheten att ta studentexamen. Erik utpressas under sitt förhör till att berätta att Kurt var initiativtagare liksom att de lyssnat på västnyheter hos Edgar. Erik har i hela sitt liv levt med övertygelsen om att hans pappa var medlem i Röda Fronten och dog för socialismen. I förhöret med honom avslöjar Folkbildningsministern att han istället var kollaboratör och samarbetade med nazisterna. Eriks liv rämnar och i en uppslitande scen konfronterar han sin mamma med sin nyvunna vetskap.

Theos pappa uppmanar i sin tur sin son att berätta sanningen. Theo vill inte förråda sin bästa vän och vägrar.

Eftersom Kurt är son till en av kommunens viktigaste politiker vill ledningen inte acceptera Kurt som anstiftaren. Man försöker istället övertala honom att ange Erik som ytterst ansvarig. Kurt håller fast vid sin övertygelse och efter ett samtal med sin mamma bestämmer han sig för att lämna sin familj och bege sig till Västberlin. Nästa dag berättar kamrat Kessler för resten av klassen att Kurt har flytt och därmed anses ansvarig för kontrarevolutionen. Det enda hans klasskamrater nu behöver göra för att ta ut sin studentexamen är att intyga att Kurt var den verkliga ledaren. Genom att resa sig och erkänna sin delaktighet väljer Theo istället att stötta Kurt vilket får merparten av de andra att göra samma sak. Kamrat Kessler stänger av samtliga elever och de tvingas lämna skolbyggnaden.

Theo berättar för sina klasskamrater att de har en chans att fly till Västberlin. Kontrollerna är inte så strikta kring jul- och nyårshelgen då många hälsar på sina släktingar. Theo tar avsked från sin familj och beger sig till tågstationen. När han kliver på tåget och är många av hans forna klasskamrater där. Politiskt uppväckta lämnar de sina familjer och sina tidigare liv för att istället åka till en helt ny plats med nya möjligheter och större valfrihet.

Filmens huvudpersoner

Huvudpersonen i en film kallas ofta för en protagonist, som är grekiska och närmast kan översättas med en tidig kämpe. Det är den person som först antror scenen och som drivs av en god vilja och samtidigt framställs som berättelsens hjälte. Den andra ytterligheten är antagonisten, personen eller personerna som sätter käppar i hjulet för protagonisten. I de flesta filmer förväntas vi heja på protagonisten, hen ska vinna vår sympati och vi önskar att hen ska segra i slutet av filmen.

• Vem är protagonist respektive antagonist i *Den tysta revolutionen*? Hur framställs de? Vem känner ni mest sympati för? Gör en personbeskrivning och reflektera kring såväl yttre- som inre egenskaper. Förslagsvis kan ni titta närmare på Theo, Kurt, Erik och Lena.

• I gränslandet mellan protagonisten och antagonisten står Erik samt elevernas rektor. Vems sida står de egentligen på? Hur märker ni deras respektive intentioner och önsknings? Titta närmare på och tolka deras mimik, kroppsspråk samt deras retorik.

Filmens tema

Den tysta revolutionens tema, alltså det ämne eller den problematik som filmen vill berätta om, är nästa sak som du som lärare ska fundera över. Regissören använder sig av olika metoder och berättartekniker för att göra oss mottagare uppmärksamma på det centrala temat. Även här kan det vara bra att förbereda sig innan man ställer frågan till sina elever. Gå igenom vissa filmtekniska begrepp för att göra eleverna uppmärksamma på hur en regissör arbetar för att nå ut med sitt budskap. Det kan handla om intrigen, miljön, kameravinkel och perspektiv, symboler med mera.

När ni har gått igenom ovanstående begrepp är det hög tid att fundera över *Den tysta revolutionens* tema. Be eleverna ta upp något av nedanstående teman och rangordna dem på en tiogradig skala.

- Solidaritet
- Frigörelse från föräldrar
- Vänskap
- Passion
- Förräderi
- DDRs politiska system
- Kalla kriget
- Rädsla och mod

Diskutera resultatet. Sammanfaller elevernas val? Sammanfaller de inte? Varför? Varför inte?

Tryck- och åsiktsfrihet

Den 22 oktober 1956 hölls det studentprotester mot Sovjetunionens makt över landet i Ungerns huvudstad Budapest. Några av de krav demonstranterna hade var att det skulle införas fria val samt att tryck- och åsiktsfrihet skulle råda. I Sverige har vi lagar som värnar tryck- och åsiktsfriheten. Ofta är det något som vi i Sverige tar för givet. Samtidigt hör vi rapporter om en annan verklighet i andra länder. I *Den tysta revolutionen* ser vi prov på denna andra verklighet. Alla ska rätta in sig i ledet och vara laglydiga medborgare.

- Be eleverna fundera över om de känner till några stater som än idag inte tillåter medborgare att uttrycka sig fritt i tal och skrift. Försök även att måla upp en bild av hur det kan vara att vara ungdom i ett sådant land.

Ett land där facebook, snapchat och andra liknande sociala medier är förbjudna. Ett land där allt som skrivs på internet och i tidningar kontrolleras av staten. Be dem även att fundera på begreppen fria val, demokrati och diktatur. Vad innebär det egentligen att få uttrycka sig fritt? Finns det några begränsningar?

Solidaritet – något att sträva efter?

Den tysta revolutionen är baserad på en sann historia och skildrar på ett såväl kusligt som realistiskt sätt det åsiktsförtryck och den angiverikul-tur som var rådande i Östtyskland. Ett minerat fält där människan när som helst kunde förrådas av en nära vän och där minsta felsteg kunde bli förödande. Eleverna i *Den tysta revolutionen* ställs mellan valen att vara solidarisk med gruppen och att rädda sitt eget skinn genom att förråda sina vänner. Ordet solidaritet, som närmast kan beskrivas som en tät sammanhållning inom en grupp, är ett ord som ofta förknippas med enkom positiva associationer.

- Håller ni med om det? Är det rätt att vara solidarisk även om man riskerar att straffas för det?
- Regissören har påpekat att varje ung människa på något sätt måste bli politisk. Om du inte har din egen åsikt, en som du står för, så har du ingenting alls. Vad tror du att han menar med det? Håller du med?

Bild: Folkets Bio

Tips på fördjupning

Se

De andras liv (regi: Florian Henckel von Donnersmarck, 2006)

The Hunger Games (regi: Gary Ross, 2012)

Diktatorn (regi: Charlie Chaplin, 1940)

Läs

SO-rummets samlade läromaterial om dikaturer.

<https://www.so-rummet.se/kategorier/diktatur>

Levande historias material om dikaturer med utgångspunkt i Chen Shizongs öde i det kommunistiska Kina.

<https://www.levandehistoria.se/film/tema-demokrati-diktatur-chen-shizong>

URs serie där åtta unga svenskar med olika bakgrund och starka åsikter om samhället antagit utmaningen att leva i en diktatur. De ska under åtta dygn bo tillsammans och deras rättigheter och friheter kommer att inskränkas för varje dag som går. Deltagarna tävlar om 100 000 kr, men ingen vet hur man vinner pengarna. Hur många av deltagarna är kvar när åtta dygn gått? Och vad händer om de väljer att trotsa Diktatorn?

<https://urkola.se/Produkter/183711-Diktatorn-Dag-1#Om-serien>

Produktionsuppgifter

Tyskland, 2018

Originaltitel: Das schweigende Klassenzimmer

Regi och manus: Lars Kraume

Medverkande: Leonard Scheicher, Tom Gramenz, Lena Klenke, Ronald Zehrfeld, Florian Lukas och Jördis Triebel

Längd: 111 minuter

Censur: Från 11 år

Svensk premiär: 2018-09-07

Redaktion

Text: Jonas Jarl

Redaktör: Anna Håkansson

Svenska Filminstitutet, februari 2019

Kontakt

filmiskolan@filminstitutet.se

<http://www.filminstitutet.se/filmpedagogik>

Observera

Filminstitutet kan inte garantera att filmen finns i distribution sedan den har slutat visas på ordinarie biografrepertoar. Via

<https://www.filminstitutet.se/sv/fa-kunskap-om-film/filmiskolan/om-att-boka-skol-bio/> kan du lära dig mer om hur du hittar och bokar film för visningar i lärande sammanhang.